Sziddhésvaránanda szvámí

HINDÚ BÖLCSELET ÉS KÁRMELITA MISZTIKA

Három részlet[*]

HINDÚ BÖLCSELET ÉS KÁRMELITA SPIRITUALITÁS[1]

Ezzel az előadássorozattal az a szándékom, hogy rámutassak a keresztény, konkrétabban a kármelita miszticizmus valamint a hindú bölcselet közötti egyezőség néhány pontjára. Tanulmányozásom semmilyen módon nem tart igényt a véglegességre: amit kínál, az csupán bizonyos fokú tisztábban látás a vallásos gondolkozás e két áramlatának összehasonlítása révén.

Mintegy harmincöt évvel ezelőtt, amikor még semmit sem tudtam a kármelita miszticizmusról, megismerkedtem Feltámadásról nevezett Lőrinc testvér írásaival. A keresztény gondolkozás felkapott volt akkortájt Indiában, s kolostorunk is rendszeresen jelentetett meg bizonyos szövegeket. Így esett meg, hogy elolvastam Lőrinc testvér[2] tizenhat levelét, melyek fordítása épp akkoriban készült el. Úgy tűnt, pontosan azt nyújtják számomra, amire éppen szükségem volt akkor. Az egyetemről frissen kikerült, csupán intellektuális kérdésekben kompetens fiatalemberként a kolostorba érkezésemkor praktikus feladatokkal bíztak meg, melyekhez nem voltam hozzászokva: padlót tisztítottam, mosogattam, főztem stb. Noha örömmel fogadtam ezeket, nehezemre esett összebékíteni azzal a kontemplatív élettel, amelyet eredetileg folytatni vágytam.

Lőrinc testvér sorainak olvasása olyan elemi erejű tapasztalat volt, amely meghozta számomra a békét. Bárki, aki ismeri Rámakrisna[3]

---

* Swâmi Siddheswarânanda: *Pensée indienne et mystique carmélitaine*. Gretz, 1974, Centre Védantique Ramakrichna. A könyv angol változata: https://tinyurl.com/y9cngvsg. (Utoljára megtekintve: 2018. február 13.) *(A szerk.)*

[1] 1949. január 15-én hangzott el a Sorbonne-on, „Pensée indienne et spiritualité carmélitaine" címmel. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának jegyzete)* – Részlet. *(A szerk.)*

[2] Lőrinc testvér (kb. 1605–1691): Nicolas Herman néven született Lorraine-ben, később a Feltámadásról nevezett Lőrinc testvér néven vált ismertté. 1649-ben [a kármeliták magyar weboldala szerint 1640-ben *(a ford.)*] csatlakozott a kármelitákhoz laikus testvérként. Korábban zsoldos, szolgáló és remete is volt. A kolostor szakácsként alkalmazta. Azt tanította, hogy a léleknek szüntelenül az isteni jelenlétben kell tartózkodnia, mely gyakorlat a formális imában folytatódik. Halála után mondásait összegyűjtötték és számos angol kiadása fellelhető *The Practice of the Presence of God* címen. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

[3] Rámakrisna (1836–1886): Istenember, vagyis isteni testetöltés, akinek élete a modern *védánta* reneszánszát idézte elő. Elszegényedett *bráhmana* családban született, s szinte írástudatlanul töltötte élete nagy részét egy Kálí-templom szolgálatában Kalkutta közelében. Miután felismerte az Istennel való egységét, a hinduizmus számos ösvényét bejárván, valamint a kereszténységet és az iszlámot is megismervén, kinyilvánította a vallások harmóniáját: a végső Valóság bármely vallás követője számára megismerhető, ha odaadása megfelelő. Élete utolsó hat évében számos tanítványt vonzott maga köré, akik továbbvitték a tanításait. Közülük a legismertebb Vivékánanda *szvámí*. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

életét, feltehetően össze tudja hasonlítani e laikus keresztény testvér életét azzal, melyet egy ifjú írástudatlan hindú szolga – később Latu Maharádzs[4] néven vált ismertté – folytatott a Mester, Rámakrisna mellett az indiai Daksinésvar-templomban. Lőrinc testvér valóban tudta, miként lehet összeegyeztetni a legkeményebb kétkezi munkát a szemlélődés legmagasabb állapotaival, ismerte a *Bhagavad-gítá* eszméinek megvalósítását egy eltérő, ám konkrét formában. Élete hitelesítette számomra a hagyományos tanításainkban foglalt igazságot.

„Amikor tíz ember kért tőlem tíz dolgot egyszerre – mondta Lőrinc testvér –, *olyan nyugodt és összeszedett voltam, mintha az Oltáriszentség előtt álltam volna.*" Miként Rámakrisna tanítványai, akik iránt oly nagy csodálatot érzünk, e szerény nyugati szerzetes is felismerte és megvalósította magában a szellemi és az aktív élet harmonikus egységét. Tettei, melyek távolról sem voltak külsőlegesek és idegenek szemlélődésétől, annak gyümölcseiként fakadtak belőle; és maga a szemlélődés sem az élettől való menekülés volt számára, hanem lényegében a meghosszabbítása. Ez az egyensúly Mária elfoglaltság nélküli nyugalma és Márta aktivitása között, amelyet Lőrinc testvérben is fellelhettünk, mintha a *Bhagavad-gítá* szavait visszhangozta volna bennem:

„Aki felismeri a tettben a tétlenséget és a tétlenségben a tettet, az olyan ember a bölcs,
az olyan az önmagát fegyelmező, bármely tettet végez." (IV. 18.)[5]

Felszólalván itt, ma oly közel ahhoz a helyhez, ahol Lőrinc testvér tevékenykedett, a Rue de Vaugirard-hoz, boldogan ajánlom fel neki az *upagurunak*[6] kijáró tiszteletnyilvánítást.

A kolostorban töltött napjaim óta megismerkedtem számos Franciaországban működő egyházi renddel. Abban a kiváltságban volt részem, hogy meglátogathattam a Grande Chartreuse-t, valamint három trappista kolostort, s egy dominikánus konventben is időzhettem keveset. Bruno atya előzékenyen rendelkezésemre bocsájtotta a kármelitákra vonatkozó dokumentumokat, és megengedte, hogy néhány napot Avon kolostorában töltsek. Miután első kézből szereztem némi tapasztalatot a Nyugat szerzetesi életvitelét illetően, meg kívántam érteni benső, spirituális életét is; így gondosan tanulmányoztam Ávilai Szent Teréz, Keresztes Szent János, Lisieux-i (Kis) Szent Teréz és a Szentháromságról nevezett Szent Erzsébet műveit. Ezekből az írásokból feltárult előttem valódi rokonságuk a hindú miszticizmussal. Itt most azonban nem vallásos álláspontból fogok beszélni.

A vallás gátakat emel az emberek közé, mivel olyan koncepciókon nyugszik, melyek provokatív jelszavak és közhelyek. Ezért sem lehetséges baráti viszony az egyes vallások között, ha

„Lőrinc testvér valóban tudta, miként lehet összeegyeztetni a legkeményebb kétkezi munkát a szemlélődés legmagasabb állapotaival, ismerte a* Bhagavad-gítá *eszméinek megvalósítását egy eltérő, ám konkrét formában. Élete hitelesítette számomra a hagyományos tanításainkban foglalt igazságot."

[4] Más néven Adbhutánanda (1920-ban hunyt el). Egy árva, Srí Rámakrisna követője és szolgálója, aki Latunak hívta. Ő volt az egyetlen a közvetlen tanítványai között, aki teljesen iskolázatlan volt. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

[5] A *Bhagavad-gítá* idézetei mindenütt Vekerdi József fordításai. *(A ford.)*

[6] Másodlagos szellemi mester. A szellemi mester megnyilatkozása egy eltérő mester alakjában. *(A szerk.)*

doktrinális és teoretikus értékeiket vesszük figyelembe. A mi ideáinkhoz közelebb álló „spiritualitás" szó egy sokkal univerzálisabb rendre utal: az életet jelöli, amely lassan kiterjed önmagunk legmélyebb részeibe is, és amely meghatározhatatlan, mivel szakadatlanul megújul. Minden megnyilvánulása (szimbólumok, eszmék, hiedelmek) változó burkot alkot csupán, ama különféle tanításoknak és fogalmaknak megfelelően, melyeket az emberek alkotnak Istenről, amikor a megváltás problémáján gondolkoznak.

Ám amennyiben a „vallás" szót úgy vesszük, mint ami a tudatosság legmagasabb fokának megvalósítására irányuló emberi törekvést jelöli, a létezés átalakítását, akkor a különböző vallások legrejtettebb zugában, legyenek bármennyire is eltérőek külsőleg, felfedezzük a törekvés egyfajta valódi egységét, a lélek kivirágzásának értelmében vett beteljesülést – röviden egy megtérést, amely átalakítja az állatot, ami az ember volt, isteni lénnyé, bármely valláshoz tartozzon is, már amennyiben az nem csupán hiábavaló párbeszédből, vitából és elméskedésből áll.

Ez az átváltozás a spirituális törekvés gyümölcse; a vallásos gyakorlatok, melyekhez az emberek ragaszkodnak, csupán e törekvés kifejeződései az anyagi síkon. A kifejezés ráadásul számtalan formát ölthet. Hogyan várhatnánk el, hogy doktrínákat és meggyőződéseket, amelyek oly sokfélék, ugyanazon rítusokkal és szentségekkel adjunk vissza? (Tudom, ez a nézőpont nem elfogadható a keresztények számára.)

Gyakran felteszik nekem a kérdést, „hogyan képes alárendelni a tanítást a vallásos tapasztalatnak és a karakter átalakításának – mindama dolgoknak, amelyek számunkra olyan doktrínákból származnak, amelyeket már birtokolunk, vagyis a hitből?" A válaszom egyszerűen annyi, hogy sohasem az elméleti elvekhez és a doktrínákhoz való ragaszkodás által vagyunk képesek fokozni a szeretetet és a megértést valakiben. Ama elvek, határokat emelvén, sokkal inkább kizárásra és megosztásra hajlamosak. Sohasem teremtettek szeretetet vagy kölcsönös megértést. Ám ha a nagy misztikusok életét vesszük szemügyre, olyasfajta spirituális megvalósítást látunk bennük, amely testvérekké teszi őket az emberiség iránti szimpátia azonos kiáradásában. A doktrinális korlátokat és a teoretikus eltéréseket feledve ők mind az Igazság szerelmesei, bármilyen formában tárult is fel előttük; s ez a szeretet ragyog, akár a Nap, s jobban vonz, mint bármely dogma valaha is. Ezért gondolom, hogy a „spiritualitás" szó minden ember számára nagyobb vonzerővel bír, mint a „vallás".

Mindenekelőtt a kármelita misztikában találkoztam a léleknek ezzel a benső hajtóerejével, mely a hindú gondolkozókat is jellemzi. Talán azért, mert ez a miszticizmus, teljesen a lélek belső aktivitása felé fordulván, nem mutat érdeklődést a hindúk szellemiségétől oly idegen külső hódítások és a prozelitizmus iránt? Vagy, ahogy valaki mondta, mert a kármelita misztikára tudtán kívül rányomhatta bélyegét a szúfizmus? Ez esetben volna egy valódi kapocs a kármelita miszticizmus és India között, Spanyolország közvetítésével.

Bármi legyen is a magyarázat, én mindenesetre megpróbálok párhuzamokat kimutatni az összehasonlítás három pontján: megvizsgálom a tudattartalmakat három egymást követő fokozat során:

1. Ima (a megtisztulás fegyelme).
2. Önátadás Istennek, szenvedéssel társulva.
3. Egyesülés Istennel.

Szemlélődés és keresztény hit[7]

Mielőtt folytatnánk tanulmányunkat és párhuzamot vonnánk a *jóga* terminológiájával, hadd definiáljunk világosan négy fogalmat, amelyet Keresztes Szent János folyamatosan használ:

koncentráció, elmélkedés (meditáció), szemlélődés (kontempláció) és kegyelemmel áthatott szemlélődés. Az első három kifejezéssel később foglalkozunk. Jelenleg fordítsuk figyelmünket a *„kegyelemmel áthatott szemlélődésre"*, ahogyan a szent megszokott módon használja, s próbáljuk megtalálni a megfelelőjét azon kifejezések körében, melyeket a *jóga* gyakorlója *(szádhaka)* használ. A kegyelemmel áthatott szemlélődés Keresztes Szent János szerint az az állapot, amelyben a tanítvány egyszer s mindenkorra felhagy a kezdeményezéssel spirituális előrehaladása során. Ha ezt a meghatározást elfogadjuk, az ennek megfelelő hindú kifejezés a *pratjaksa* vagy az *anubhava*, amiket általában „megvalósításnak" fordítanak. Ez az, amit Keresztes Szent János *„végső határkőnek"* nevez, amit a lélek akkor fedez fel, amikor spirituális utazásának végére ér. E megvalósítást Isten végzi be az emberi lélekben, ám puszta megszokásból a tanítvány realizációjáról beszélünk. A *Bhagavad-gítá* nagyon világosan utal erre, amikor az Úr Krisna feltárja kozmikus alakját Ardzsuna előtt:

> „Ardzsuna, kegyemet élvezed, ezért mutatkoztam meg előtted énem jógája erejével magasabb rendű, ragyogó, mindent felölelő, végtelen, őseredeti alakomban". (XI. 47.)

A következő *slóká*ban a Magasztos tovább részletezi:

> „Sem Véda-tudással, sem áldozatokkal, sem tanulással, sem alamizsnával, sem szertartásokkal, sem szigorú önsanyargatással nem pillanthatott meg senki az emberi világban ebben az alakomban". (XI. 48.)

A misztikus teológia szerint a szemlélődés akkor jelenik meg, ha az elmélkedést már elhagytuk. Amikor az értés, az emlékezet és az akarat beborították az elmét, hirdetvén a lélek Istennel való egyesülésének hajnalát; mikor a tanítvány felhagyott az önsanyargatással; és amikor az egymást követő megalázások sorozata megadóvá tette lelkét, s így megszületik az alázatosság, annak tudásából, hogy az emberi erőfeszítések erőtlenek a lélek előrehaladásának e végső fázisában; miután végigjárta az aktív utat, következik a passzív út – ezen a ponton kezdődik a szemlélődés, amire példaként hoztuk a látomást, amelyben Krisna részesítette Ardzsunát. A kegyelemmel áthatott szemlélődés a keresztény hit lényege: *„Isten háromság a személyekben és egység a természetben"*; Isten alászállása az emberbe. E megvalósítást Isten viszi végbe; ám az ember, tudatlanságában igyekszik magának kisajátítani önsanyargatás, áldozatok, tanulás és szellemi gyakorlatok más formái révén. Miként az *advaita* hagyományban,[8] az ego megsemmisül a szemlélődésben, az Örökkévaló megvalósításában. Sankara[9] a *Mándúkja upanisad* szövegét kommentálva mellébeszélés

---

[7] [Az előző oldalhoz] 1953 őszén a *Cahiers du Sud* folyóirat (Marseille) különszámában jelent meg „Le Rajayoga de Saint de la Croix" címmel. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának jegyzete)* – Részlet. *(A szerk.)*

[8] A szanszkrit *advaita* szó jelentése: nem-kettő(s). Valójában több hindú tradíció létezik, amely a nem-kettősség jegyében áll, sőt, más, nem indiai hagyományoknak is vannak a nem-kettősség jegyében álló tanításai, szintjei. *(A szerk.)*

[9] Sankara vagy Sankarácsárja: életét általában a Kr. u. 6. és 8. század közé teszik. Filozófus, költő, tudós, szent, misztikus, aki életének harminckét évében számos kolostort alapított és kommentárok sokaságát írta szent szövegekhez és teológiai művekhez egyaránt. A *védánta* Aquinói Szent Tamásának is nevezik dialektikai képessége miatt. Az egyik legjelentősebb neki tulajdonított művet, a *Vivékacsúdámani*t, vagyis „A megkülönböztetés drágakövét" Sziddhésvarananda *szvámí* szintén az *advaita védánta* egyik alapszövegének tartja. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

nélkül kijelenti, hogy a Brahman[10] maga kontemplálja a világegyetemet az ébrenlét *(dzsagrat)*, az álom *(szvapna)* és a mélyalvás *(szusupti)* állapotaiban, s állandóan azonos marad a *turíja*[11] számára (a változhatatlanban). Keresztes Szent János szerint az ember nem ismeri a legmagasabbat minden igazságok közül: egyedül Isten van, az ember csupán magának tulajdonítja mindazt, ami törvényesen Istenhez tartozik. Srí

Sziddhésvaránanda szvámí

Rámakrisna szavaival: *„Isten minden emberben ott van, de nincs minden ember Istenben, ez az oka annak, hogy szenvedünk."* Keresztes Szent János, miként a *Bhagavad-gítá* szerzője, kijelenti, hogy ez a tudás csak természetfeletti eszközök által adatik meg az embernek, amikor a tanítvány a *buddhi-jógát*, a megkülönböztetés jógáját gyakorolja, és az Úr megajándékozza az „isteni szemmel" *(divja csaksu)*.

A *védánta*[12] szerint az Örökkévalót sohasem korlátozza a lélek által szemlélt megnyilvánulás. Ha a „feltétlen" kifejezést annak jelölésére használjuk, amit nem lehet meghatározni, akkor úgy értjük, hogy „minden feltételtől mentes". Szubjektív értelemben elfojthatjuk az elme feltételeit valamennyi mentális mozgás megállításával, ám ez nem vonja maga után azt, hogy a külső világ megszűnik létezni. Amikor elmegyünk aludni, a világ nem csendesül el. A *védánta* és a *jóga* nem egyenlő sem a szubjektív idealizmussal, sem az objektív realizmussal. A Valós mindkettőben egyformán megnyilvánul. A „feltétlen" kifejezés valódi értelme: valamennyi feltétel végtelen lehetősége. (Srí Rámakrisna tanításai szerint az isteni formák örökkévalók: *nitja* – persze nem Krisna vagy Ráma egyszerű fizikai alakját illetően.) Az agyag példáján

[10] A Brahman szó itt az Abszolútumot, az Isten személyfeletti valóságát jelenti. *(A szerk.)*

[11] Szó szerint negyedik. A *turíja* a legmagasabb állapot, amire ember törekedhet, meghaladván az ébrenlét, az alvás és a mélyalvás állapotait. Nem a másik háromból következik, hanem mindegyikük közös tényezője. A szent iratok negyediknek nevezik, mivel a törekvő, aki valamely *szádhaná*t követvén az *advaitá*nak megfelelően megszerzi ezt az integráns tapasztalatot, felismeri az ébrenlétben, hogy *„Ez itt mind a Brahman"*. Az abszolút tudatosság állapota, túl a gondolkozáson, okozatiságon vagy a testtel való azonosuláson; leírhatatlan, olyan jelzőkkel illethető, mint meghatározatlan, feltétlen, végtelen. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

[12] A legkorábbi indiai szentiratok, a védák – és későbbi kommentárjaik – lényegét összegző, szerteágazó ind–hindú hagyomány. *(A szerk.)*

keresztül könnyebben megragadhatjuk ezt a nézőpontot.[13] Senki sem láthatja az agyagot attól a formától függetlenül, melyet felvesz; egy forma sem örökkévaló. Minden egyes forma, amely egymást követve elhalad szemünk előtt, agyagból készült; azonban nem állíthatjuk, hogy magát az agyagot látjuk, ugyanis nem vagyunk képesek érzékelni a formáktól függetlenül; továbbá azt sem jelenthetjük ki, hogy nem látjuk az agyagot. Közvetlen intuíciónk van az agyagról, és ez az intuíció feltétlen; a formák azonban feltételeknek alávetettek. Az agyag végtelen lehetőségekkel felruházott. Hasonlóképpen az Örökkévaló sincs soha feltételeknek alávetve, de az önkifejezés végtelen lehetőségeit birtokolja. A *védánta* szemszögéből az Örökkévaló imádói a különféle vallásoknak megfelelően kontemplálják Őt, a formák sokféleségében, melyek az Örökkévaló kinyilatkoztatásai az emberek számára. Ezoterikus nézőpontból e formákat maga *Purusa* idézi elő, amikor a hit lényege feltárul egy lélek előtt. A *vaisnava* vagy *saiva*[14] kontemplációk szubsztanciája sem ugyanaz; így jogosan beszélünk az azonos keresztény hit lényegéről; *„Isten háromság a személyben és egység a természetben."* Miután segített a tanítványnak áthaladni a sötét éjszakán, a *csitta-vritti-niródha* megpróbáltatásai révén, a *rádzsa-jóga* leteszi őt a túlsó parton, ezúttal egy pozitív aspektus, a kegyelemmel áthatott szemlélődés elé. Ezen átalakulás útja során a lélek az aktív szakaszból a passzívba lépett át Isten kegyelmének természetfeletti működése által; vagyis, az *advaita* szóhasználatával, elérkezett arra a pontra, ahol *„a Valóság feltárja önmagát"*. A *rádzsa-jóga*nak a legcsekélyebb nehézséget sem okozza a keresztény dogmák elfogadása, s az Örökkévaló által alkalmazott végtelen lehetőségek közé sorolja őket, amelyekkel lehetővé teszi a tanítvány számára, hogy Őt kontemplálja.

„(…) amennyiben a »vallás« szót úgy vesszük, mint ami a tudatosság legmagasabb fokának megvalósítására irányuló emberi törekvést jelöli, a létezés átalakítását, akkor a különböző vallások legrejtettebb zugában, legyenek bármennyire is eltérőek külsőleg, felfedezzük a törekvés egyfajta valódi egységét, a lélek kivirágzásának értelmében vett beteljesülést – röviden egy megtérést, amely átalakítja az állatot, ami az ember volt, isteni lénnyé, bármely valláshoz tartozzon is, már amennyiben az nem csupán hiábavaló párbeszédből, vitából és elméskedésből áll."

Némi izgalommal próbáljuk meghatározni a különbséget a *„szemlélődés"* és a *„kegyelemmel áthatott szemlélődés"* között, ahogy azokat Keresztes Szent János használja. Az első azt az állapotot jelöli, melyben a tanítványnak *„általános ismerete vagy szeretettel teljes látomása van Istenről"*.[15] Ez az állapot a kegyelemmel áthatott szemlélődés előtt és a diszkurzív elmélkedés után helyezkedik el; a szemlélődő tudatosság a szeretettel azonosított tudás, melynek a *védántikus* megfelelője szanszkrit nyelven *aszti-bháti* vagy *szat-csit* (lét-tudás). Ez ugyanakkor *prija* (vagy *ánanda*) – azaz a szeretet.

[13] Kérjük az Olvasót, hogy forduljon Sankara e kérdésnek szentelt kommentárjaihoz a *Brihadáranjaka upanisad* Mayavati kiadásának 17–22. oldalán. *(A szvámí megjegyzése)*

[14] Visnu és Siva hívei, kultuszaik gyakorlói, szent irataik tisztelői és követői. *(A szerk.)*

[15] Az *„általános ismeret"* a jelen lapszám következő fordításában *„egyetemes megismerésként"* jelenik meg. A létező magyar fordításhoz képest ez utóbbi talán jobban kifejezi, amiről szó van. Ugyanígy a *„szeretettel teljes látomás"* helyett a *„szerelmes látás"* is. Lásd majd V. 3–9, 11. és X. 2–4, 6. *(A szerk.)*

E megismerés vagy szerető látás a metafizikai intuícióval azonos. Ha előzőleg nem birtoklunk egy szilárd intellektuális meggyőződést, nem lesz teljes a spirituális élet iránti elköteleződésünk. Az érzelmi reakciók állandóan változnak, de az intellektuális meggyőződések, melyek a *buddhi*ból (az intellektuális intuícióból) születnek s általa nyernek szentesítést, tartósak, ugyanis a *buddhi* megnyilvánulásai révén univerzális régiókba hatolunk. Az emocionális reakciók területe partikuláris, valóságos tévedések kertje; míg az intellektuális intuíció, a *buddhi* működésének területe, részesülés révén (Keresztes Szent János szavait használva) Istenné válik. A *buddhi,* amellyel most foglalkozunk, nem az *antahkarana* (a belső érzék) *buddhi*ja, hanem az Örökkévaló valódi fénye, amely áthatol a *csittá*n (a mentális szubsztancián); s ahelyett, hogy engedné a *májá* hatalmának, hogy sokféleséggé projektálja, e felsőbb *buddhi* lehetővé teszi, hogy teljes dicsőségében ragyogjon az Örökkévaló fénye. Az *antahkarana* alsóbb rendű *buddhi*ja ezzel a *felsőbb rendű buddhi*val egyesülvén alkotja a *mahat*ot.[16] Az *„Az vagy te"* formulában rejlő intellektuális igazság a *védánta* tanulmányozóinak fő támasza; ám a dualisztikus hagyományokban is éppúgy szükséges az intellektuális meggyőződés. A keresztény hagyományban ez az a pillanat, amikor a szemlélődés működésbe kezd lépni; olvassuk el, mint mond a szent erről az ismeretről, vagyis Isten általános látásáról:

> „Ha nem volna meg benne előzőleg ez az ismeret és Isten jelenlétének érzete, szükségképpen üres kézzel maradna s elvesztegetné az időt. Abbahagyná egyrészt az elmélkedést, amelyben a lélek tehetségeinek közreműködésével gondolkodik és következtet, s másrészt nem lévén még benne szemlélődés, vagyis az az általános ismeret, amelyben a léleknek szellemi tehetségei, az emlékezet, az értelem és az akarat tevőleges állapotban vannak s ebben az ismeretben egyesültek s azt mintegy kidolgozták és magukba fogadták: szükségképen megszűnnék benne minden Istennel való foglalkozás. Mert hiszen a lélek nem képes működni, sem valamit befogadni, sem megmaradni a működés létrehozta állapotban, hacsak nem ezen két úton: az érzéki és szellemi tehetségek révén. (…) Éppen azért feltétlen szükség van erre az egyszerű ismeretre, ha arról van szó, hogy elhagyja az elmélkedésnek és a következtetésnek útját. (…) ez az Istenre vonatkozó általános ismeret olykor annyira finom és elvont – éspedig annál inkább az, mennél tisztább, egyszerűbb, tökéletesebb, szellemibb és bensőbb –, hogy a lélek, habár teljesen belé van merülve, olykor mégsem tudja észrevenni és érezni. (…) Mivel tehát az efféle lélekben nincsenek olyan dolgok, amelyek alkalmasak az értelmet és az érzékeket foglalkoztatni, azért nincs is mit éreznie, mert hiszen hiányoznak belőle azok az érzékelhető fogalmak, amelyekhez szokva volt. Ez az oka annak, hogy minél tisztább, tökéletesebb és egyszerűbb ez az ismeret, annál kevésbé érzi azt az értelem s annál sötétebbnek látszik reá nézve. Viszont pedig, mikor ez az ismeret kevésbé tiszta és egyszerű, az értelem szempontjából világosabbnak és kézzelfoghatóbbnak látszik, mivelhogy keverve s mintegy ruházva van némi képzetekkel, amelyek az értelemnek és az érzéki résznek támaszpontot nyújtanak. (…) Ez az általános ismeret, ez a ter-

[16] A szanszkrit *mahat* értelme: mindenséget betöltő, kozmikus intelligencia. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

> mészetfeletti fény oly tisztán sugárzik rá s ő maga annyira mentes minden érzéki fogalmaktól, amelyek az értelemnek természetes tárgyai, hogy nem érzi azt és nem veszi észre. Sőt olykor, éppen mikor ő maga a legtisztább, sötétséget okoz benne, amennyiben elfordítja őt megszokott fényforrásaitól, a képzeleti képektől és alakoktól, úgy, hogy egészen sötétben érzi magát."[17]

A szemlélődés fentebb leírt állapota megfelel a *dhjána* végső szakaszának a *jóga* módszere szerint: ezen a fokozaton az elme az ideális felé fordul, amit a hit testesít meg. Ha figyelmesen olvastuk Keresztes Szent János művét, érteni fogjuk, hogy a „hit" szóban a jelentés roppant gazdagsága összpontosul, mely egyidejűleg képes a szívünk s az elménk kielégítésére. Keresztes Szent János értelmezése szerint a hit a legmagasabb tudás megfelelője. Most hasznunkra fordíthatjuk a kínálkozó alkalmat, hogy megvizsgáljuk ezt a kérdést. Gyakran hallunk olyan emberekről, akik elhagyták a katolikus egyházat, mert nem találtak racionális, intellektuális módot a megközelítésére. Számukra az egész kereszténység a megváltásra irányuló hitbuzgalomra korlátozódik. Azonban, ha reflektálunk az *„általános ismeret"* ideájára, oly módon, ahogyan azt a szent tanítja nekünk, azaz mint szükséges tényezőre az elmélkedés elhagyása előtt, egy szilárd alapot fedezünk fel benne, ahol a Valóság megközelítésében a *buddhi* vezet minket. Összehasonlításainkban is tisztességesnek kell lennünk, s nem a legjobb oldalunkat szembeállítani ellenfelünk legrosszabbjával. Amikor a keresztény tradícióban egy megismerési útról beszélünk, azokat kell tanulmányoznunk, akik, mint Keresztes Szent János, ezt az utat a legkiválóbban képviselik, akik számára a hit eszméje nem pusztán emocionális mozgatóerő, hanem egyben olyan nyíl is, amely a legfőbb Intelligenciára mutat – ami Isten Valóságának egy másik megnevezése. Bizonyos misztikusok számára e megközelítési mód az Ádám előtti emlékek felébresztése, mely felébredés nem az ember, hanem Isten kegyelme által megy végbe. E felébresztést nem lehet intellektuális vagy dialektikus módszerekkel elérni, mivel az intellektust is megfertőzte az eredendő bűn. A *védánta* így fogalmazza meg ezt: az intellektus belehal a nemtudásba *(avidja)*, így a tudás *(vidja)* kiemelkedhet a nemtudás impulzusából.

Általánosságban szólva, ha a „hit" szót használjuk, tudatában vagyunk érzelmi reakcióinknak; ám az a jelentés, amit Keresztes Szent János tulajdonít e szónak, megfelel a szanszkrit *sraddhá*nak: etimológiailag a *srat* pedig az Igazság értelmével bír. A hit és az igazság ily módon szinonimák. Amikor az „igazság" szót használjuk, a bennünk ébredő reakció forrása az intelligenciánkban van. Azt állítjuk: *Keresztes Szent János „jógájában" a hit veszi át azt a helyet, amelyet a* jóga *gyakorlati útján járó tanítvány meditációjában az* istam[18] *foglal el.* A hit és a keresztény kinyilatkoztatás azonosak, s mondhatjuk, hogy e két kifejezés felcserélhető; így Jézus Krisztus a Kinyilatkoztatást testesíti meg. A hindú hagyományban, jóllehet eleinte elkülönítve fogják fel a *gurut* és az *istam*ot, egy adott pillanatban

[17] Keresztes Szent János: *A Kármelhegy útja*. In *Keresztes Szent János művei I*. Győr, 1995, Kármelita Rendház, 168–170. o. *A Kármelhegy útjá*nak valamennyi lábjegyzetben hivatkozott idézete Szent Teréziáról nevezett Ernő atya fordítása. Korszerűsítünk néhány dolgot a fordítás helyesírását illetően. *(A ford.)*

[18] A szanszkrit *istam* itt a hindú törekvő leginkább szeretett, vágyott Istenségét jelenti, a kultiváció céljául választott istenség *(istadévatá)* értelmében. *(A szerk.)*

a tanítványnak fel kell ismernie a *guru* egybeolvadását az *istam*mal, oly módon, ahogy azt Srí Rámakrisna kifejtette. A Jézus Krisztusról való elmélkedés a hitről való elmélkedés. A hit eszméje magában foglalja az „intelligencia" egyfajta dinamikus töltetét, s pontosan ez az, amire a szent emlékeztet, amikor a tanítványtól azt várja el, hogy *„ez az általános ismeret"* – az arról való tudásnak köszönhetően, hogy mit kell megtenni s mit elkerülni – váljon az intelligencia struktúrájává. Keresztes Szent János ugyanazon igényről tesz tanúbizonyságot, mint a *Bhagavad-gítá*:

> *„Ezért a szent könyvek irányítsanak annak eldöntésében, mit szabad tenni, és mit nem".* (XVI. 24.)

Mély intelligencia szükséges a szent könyvek megértéséhez, s ahhoz, hogy el tudjuk dönteni, mit kell megtenni vagy elkerülni. A formális oktatásnak e tekintetben nincs semmi haszna. Lőrinc testvér, Latu Mahárádzs vagy Hui-neng[19] nem voltak tanult emberek. Az az intelligencia, amiről beszélünk, adomány; amint felébred a lélekben – akár egy írástudatlanéban is –, a néma ékesszólóvá, a tudatlan pedig tudóvá lesz. Keresztes Szent János ezért tartja úgy, hogy a tanítványnak birtokolnia kell ezen általános ismeretet, mielőtt maga mögött hagyná az elmélkedés útját.

A lélek sötét éjszakája[20]

A sötét éjszaka háromféleképpen lép működésbe: a hit átveszi az értelem helyét az éjszakában; a remény átveszi az emlékezet helyét az éjszakában; és az irgalom (vagy szeretet) átveszi az akarat helyét az éjszakában. Keresztes Szent

„A misztikus teológia szerint a szemlélődés (kontempláció) akkor jelenik meg, ha az elmélkedést (meditáció) már elhagytuk. Ha az értés, az emlékezet és az akarat beborították az elmét, hirdetvén a lélek Istennel való egyesülésének hajnalát".

Jánost joggal tekinthetjük az egyik legnagyobb *rádzsa-jógi*nak, ugyanis felfedezte a lélek három képességébe (hit, remény és szeretet) merülés útját. Már hangsúlyoztuk a keresztény hit jelentőségét Szent János sötét éjszakájának általános elgondolásában. Ahogy ő érti, a hit és az Anyaszentegyház tanítása egy és ugyanazon dolog. Az Egyházat a *guru*val azonosítottuk. Próbáljunk meg még mélyebben behatolni most abba, mit is jelent a hit ebben a műben. Keresztes Szent János idézi Szent Pál e szavait:

> *„»A hit pedig a reménylendő dolgok alapja«.* (Zsid 11,1.) Vagyis alapja azoknak a dolgoknak, amelyeket reménylünk. S habár az értelem erősen és biztosan tartja és elfogadja őket, nem olyan dolgok ezek, amelyek világosak volnának előtte: mert hiszen, ha ilyenek volnának, nem lehetne többé reájuk vonatkozólag hitről szó. Bizonyosságot ugyan ád az értelemnek, de nem világosságot, hanem ellenkezőleg, sötétséget borít reá."[21]

[19] Hui-neng (683–713): később a hatodik pátriárka néven vált ismertté. Alighanem írástudatlan volt; mindenesetre nem volt tanult ember. Dr. Suzuki azt mondja, tőle származtathatjuk a kínai *csan* (később a japán *zen*) születését. *A hatodik pátriárka szútrája* a legalapvetőbb *zen* szövegek egyike. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

[20] Lásd a 7. jegyzetet. További részlet ugyanonnan. *(A szerk.)*

[21] *A Kármelhegy útja*. II. könyv, 6. fej. 2. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 130–131. o. *(A ford.)*

A hit nem tárható fel az értelem révén; fénye nem ragyogja be a lelket, mielőtt az értelmet el nem borítja az éjszaka. Már láttuk, hogy a *jógí* számára ez az az állapot, ahol az elme megtisztul modifikációitól (*vrittik*). Lássuk, mit is ért Keresztes Szent János szilárdan megalapozott hit alatt:

> „az értelem csak akkor alkalmas az isteni egyesülésre, ha teljesen tiszta és üres mindattól, ami az érzékek körébe vág; nemkülönben teljesen üres mindattól is, amit világosan felfogni képes, és teljes nyugalomban, csendben, a hit alapján áll. Ez a hit az egyedüli közvetlen és alkalmas eszköz a léleknek Istennel való egyesüléséhez. Ugyanis akkora a hasonlatosság közte és Isten között, hogy csakis annyiban különbözik Istentől, amint különböznek egymástól Isten látása és Isten hivése."[22]

Ilyenformán a hit is egyfajta látás, amire a hindú hagyományban is találhatunk példát, amikor a harmadik szem felnyitásáról beszél. Az értés mit sem számít e látásban, amely a tanítvány szívében ébred a *guru* kegyelméből. Keresztes Szent János szerint egyedül az Anyaszentegyház részesíthet e látásban. A tanítványnak teljesen le kell mondania mindenféle személyes látásmódról. A hindú tradíció ugyanennyire hajthatatlan: a *guru* iránti engedelmesség feltétlenül lényeges. Srí Rámakrisna szavai, melyek szerint a *gurut* próbára kell tennie az embernek, csak addig érvényesek, míg az elfogadás meg nem történt; ha már választottunk, az engedelmesség feltétel nélküli. A katolikus tradíciónak nem kell azokkal a nehézségekkel foglalkoznia, amivel a hindúk szembesülnek a *guru* kiválasztásakor, mivel az egyház az egyetlen *guru*, a hit értelmezésével megbízva. A hitet a fül hallja. Keresztes Szent János így szól:

> „Amint Szent Pál mondja: *»Tehát a hit hallásból vagyon, a hallás pedig Krisztus igéje által.«* (Róm 10,17.) Azt akarja ezzel kifejezni, hogy a hit nem tudás, amely egyik vagy másik érzékünk útján jut értelmünkbe, hanem a lélek részéről elfogadása az olyan ismeretnek, amely kizárólag hallomáson alapszik. (…) A többi tudományokat az ember értelme segítségével a magáévá teheti; ellenben a hitnek tudománya az értelem világossága nélkül s annak megtagadása révén lesz a miénk; sőt veszít, ha ezen természetes fénynél vizsgálgatjuk. Ezért mondotta Izaiás: *»Ha nem hiszitek, nem fogjátok megérteni«*. (7,9.)"[23]

A hit tehát a hallásból, a *srut*iból fakad. A *Brihadáranjaka upanisad* azt tanítja, hogy az igazságot előbb hallani kell, aztán reflektálni rá, végül megvalósítani. Az *upanisad*ban javasolt meditáció nagyon hasonló ahhoz, amit Keresztes Szent János tanított: ugyanis e két hagyomány

„Ha előzőleg nem birtoklunk egy szilárd intellektuális meggyőződést, nem lesz teljes a spirituális élet iránti elköteleződésünk. Az érzelmi reakciók állandóan változnak, de az intellektuális meggyőződések, melyek a* buddhi*ból (az intellektuális intuícióból) születnek s általa nyernek szentesítést, tartósak, ugyanis a* buddhi *megnyilvánulásai révén univerzális régiókba hatolunk."

[22] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 9. fej. 1. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 141. o. *(A ford.)*

[23] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 3. fej. 3–4. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 117–118. o. *(A ford.)*

egyikében sem válhat az Abszolútum a gondolkozás tárgyává. Ez a meditáció a megvalósítás felé nyitja meg az utat. Keresztes Szent János gyakran idézi a bibliai kijelentést az ember lehetetlen helyzetéről Isten látására vonatkozóan: *„Nem láthat engem ember, élvén”*. (2Móz 33,20.) Idézzük fel a szavait, ahol a látást és a hitet azonosítja: e látás, melynek nincs kapcsolata a hétköznapi látással, a hit lényegének intellektus feletti felfogásából áll; teljesen független az intellektus működésétől.

Láttuk már, hogy a hit és a tudás egy és ugyanaz; ebből fakadóan a látás eme rendje semmiféleképpen nem tartozik az érzéki tapasztalatok körébe. Idézzük még egyszer Keresztes Szent János sorait: *„A hit a lélek részéről elfogadása annak, ami hallomáson alapszik”*. A Szentírás Kinyilatkoztatása a *guru* (az Egyház) száján keresztül jut el a tanítványhoz; a tanítványnak készen kell állnia arra, hogy teljes mértékben engedelmeskedjen a kapott szavaknak *(sruti)*. A keresztény *sruti*, a hit lényege – ahogy Keresztes Szent János fogalmaz – intuitív tudás, mely szavak által adatik át és a hallás fogadja be. A fül felette áll a szemnek. A szem formákat érzékel; aki hagyja, hogy a formák rabul ejtsék, a bálványimádás hibájába esik, míg a hallás tudást biztosít számára. Csupán a szent írások szavai tartalmaznak tudást *(parávidjá)*; ez a felsőbb rendű tudás univerzális jellegű, soha sem szennyezi be idolátria, és nem bárki számára elérhető. *Kali-jugá*nk[24] egyik sajátos vonása, hogy megkísérli demokratizálni e tudást – hasztalan próbálkozás, mivel soha nem szerezhető meg szavazati jog vagy általános választójog révén. Az első szükséges kvalitás a felfogóképesség bizonyos érettsége; ez a *via purgativa* gyümölcse. Az elme megtisztítása alakítja át a hitet tudássá; aztán, Keresztes Szent János szerint, a tudás működésbe lép: elpusztítja a képzelet és fantázia (*szankalpa* és *vikalpa*) hatalmát, és ez által életképtelenné teszi az elmét; más szavakkal, az elme megtisztítása a diszkurzív elmélkedés során elpusztítja a kivetítés és képzelődés képességeit. Ha a folyamat egy tájékozott lelkivezető felügyelete alatt, helyesen megy végbe, az elme hatalma fokozatosan csökken; hatóköre addig szűkül, míg végleg eltűnik. Állításának alátámasztására Keresztes Szent János számos bibliai szöveghelyet idéz, például Dávidtól:

> „Lehajtotta az eget és leszállt, és homály volt lábai alatt. Kérubon haladt és röpült, és a szelek szárnyain suhant. A sötétséget tette rejtekhelyévé; sátora körülötte a sötét felhők és sűrű fellegek.” (Zsolt 18,10–12.)[25]

Mindez a hit sötétségét jelzi. Azután Salamont idézi:

> „Az Úr mondotta, hogy ő lakoznék ködben.” (1Kir 8,12.)

Mindig, amikor Isten ünnepélyesen feltűnik, ködbe burkolózik. Ezután egy *Jób könyvé*ből való idézet következik:

> „Majd felele az Úr Jóbnak a forgószélből”. (Jób 38,1.)

E sötétség a hit homályát szimbolizálja, melyet az istenség magára ölt, amikor a lélekkel kommunikál. Isten és a hit sötétségként és homályosságként jelennek meg értelmünk számára.

A sötét éjszaka mindenekelőtt arra van hatással, amit Keresztes Szent János *„két belső ér-*

[24] A jelen korszak elnevezése a hindú tradíciók szerint. *(A szerk.)*

[25] Valamennyi bibliai szöveghely Károli Gáspár fordítása, a Keresztes Szent János-idézetekben szereplők kivételével. *(A ford.)*

zéknek" hív, azaz a képzeletre és fantáziára, a *jóga*ban ezek a *szankalpa* és a *vikalpa* nevet viselik. Így folytatja:

> „Ezek ketten egymást szolgálják, amennyiben az egyik képzelve gondolkodik, a másik pedig ábrándozva készít képeket a képzeletből. (…) Így azután ennek a két belső érzéknek a feladata, hogy szolgálatába álljon az elmélkedésnek, amennyiben ez nem egyéb, mint az említett tehetségek műhelyében készült és alakított képek és alakok révén való okoskodás. Ily módon képzeljük például magunk elé Krisztust a kereszten vagy az oszlophoz kötve vagy más körülmények között; vagy Istent, nagy fenségében trónon ülve; vagy elképzeljük a mennyei dicsőséget valami csodaszép fény alakjában s más hasonló dolgokat, akár emberieket, akár istenieket, amennyiben azoknak terén a képzeletnek egyáltalában szerepe lehet. Ha a lélek el akar jutni az Istennel való egyesüléshez, akkor mindezeket a képeket és benyomásokat ki kell magából ürítenie s ezen érzék szempontjából is teljes sötétben kell maradnia."[26]

Majd nem sokkal később:

> „Akik tehát Istent ilyenféle alakok segítségével igyekeznek eléképzelni, például, mint valami nagy tüzet, vagy fényt, vagy másvalamit, nagyon messze maradnak tőle."[27]

Eljutottunk tehát a meditáció és a koncentráció kérdéséhez, melyet nagy részletességgel tártak fel a *jógi*k. Patandzsali[28] a meditáció sokféle tárgyáról beszél, melyek rendeltetése abban áll, hogy képessé tegyék az elmét az elmélyült koncentrációra. Az első fejezet 51. *szútrá*ja fejti ki a *„mag nélküli elmélyedés" (nirbídzsa-szamádhi)* elérésének módszerét. A tanítvány nem éri el ezt a célt mindaddig, amíg meg nem szünteti a koncentráció és a meditáció valamennyi kategóriájához való ragaszkodását. Amint a *szankalpá*k és *vikalpá*k feletti ellenőrzés teljessé válik, többé nem létesülnek képzetek. Keresztes Szent János is engedélyezi bizonyos képek és elmélkedések használatát azok számára, akik még nem nyertek beavatást a szellemi élet magasabb fokozatába:

> „Mindazonáltal a kezdőknek elmélkedéseikben szükségük van az ilyen képekre és alakokra, mert csak így, tudniillik az érzékek útján képesek lelküket szeretetre gyullasztani és táplálni. (…) De ezeket aztán úgy is kell ám tekinteni, mint átmeneti dolgokat s nem szabad bennök megállapodni, mert különben sohasem jutunk el a célhoz, amely tudvalevőleg semmiképpen sincs arányban ezen távolabbi eszközökkel s nincs is semmi köze hozzájuk. A lépcső fokai szintén egészen más természetűek, mint az emelet s az ott lévő szoba. Ha tehát az, aki fölfelé halad a lépcsőfokokon, nem

---

[26] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 12. fej. 3. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 157–158. o. *(A ford.)*

[27] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 12. fej. 5. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 159. o. *(A ford.)*

[28] Legendás személyiség, akiről semmi bizonyosat nem tudunk. *Jóga-szútrá*k című műve 195 aforizmából áll, melyek valamikor a Kr. e. 4. és a Kr. u. 4. század között születtek. Ezeket mindig kommentárokkal együtt publikálják. Vivékánanda *szvámí* is kiadott egyet *Rádzsa-jógá*jában. Prabhavánanda *szvámí* és Christopher Isherwood együttműködéséből is született egy változat, *How to Know God* címmel. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

hagyja őket maga mögött, hanem megállapodik valamelyiken, akkor sohasem fog feljutni az emeleti egyszerű, békés szobába. (…) Ezért mondja Szent Pál az *Apostolok cselekedetei*ben: *»Nem kell állítanunk, hogy aranyhoz, vagy ezüsthöz, vagy kőhöz, a művészet faragványához és az ember találmányához hasonló az Isten«*. (ApCsel 17, 29.)"[29]

Ekképpen szól Keresztes Szent János a kezdőkhöz, akik miután használták e képeket, ragaszkodni kezdtek hozzájuk és nem próbáltak túllépni rajtuk. Kétségbeesetten kiáltanak fel: „Ha mindez csupán eszköz, hol és mikor fogjuk élvezni a célt?" Ez után a szent a szellemi élet olyan fokáról beszél, amelynek során a diszkurzív imához kell alkalmaznunk a képek, alakok segítségét (melyekről beszéltünk).

„Nem szabad ugyanis azt sem előbb, sem később abbahagyni, mint éppen akkor, amikor a lélek érdekei úgy kívánják. Mert amennyire szükséges annak idején abbahagyni őket, nehogy akadályozzák az embert az Istenhez való közeledésben: épp oly hátrányos volna és visszaesést okozhatna, ha valaki túl korán akarna szakítani az említett képzeletbeli elmélkedési móddal. Mert bár az említett tehetségeknek felfogásai az előbbre haladottak számára nem szolgálhatnak közvetlen eszközül az egyesüléshez: mindamellett, a kezdőknél távolabbi eszköz szerepét játsszák, amennyiben előkészítik és hozzászoktatják a lelket a szellemi dolgokhoz; de meg aztán el is nyomják a lélekben a többi, alacsony, mulandó, világias és anyagias eszméket és gondolatokat s azokat eltisztítják az útból."[30]

Mindezek a megjegyzések bizonyítják Szent János szellemi élettel kapcsolatos felfogásának mélységét. Indiában a *jógí* a koncentráció és a meditáció módszerét használja arra, hogy elfordítsa elméjét a világi dolgoktól. Mivel a kalandozó elme nem képes felfüggeszteni képzeletét és fantáziáit, legalább némi szellemi tartalmat juttat annak. Srí Ramana Maharsi[31] mesélte egyszer az alábbi anekdotát: a zaklatott és fegyelmezetlen elme az elefánt ormányához hasonlít, amely mindig mozgásban van, az egyik ágat a másik után töri le arról a fáról, amelyhez odakötik. Hogy ne okozhasson túl nagy kárt, megelőzés céljából egy láncot tesznek az ormányára. Az állat azon nyomban játszani kezd a lánccal. Ugyanez történik, amikor a képzeletet és fantáziát leköti egy szellemi téma. Az elefánt ormányának mozgása nem áll meg; a képzelet is ugyanaz, mint korábban, de a lánc fortélya lehetővé teszi a károk korlátozását.

Keresztes Szent János részletes leírást ad arról, milyen jelek adják tudtára a léleknek, hogy elérkezett a pillanat a képzeleti képek segítségével történő diszkurzív elmélkedés abbahagyására.

1. Nem képes többé elmélkedni, sem képzeletével dolgozni és az elmélkedés nem nyújt neki többé élvezetet, hanem lelki szárazságot okoz.

[29] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 12. fej. 5. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 157–158. o. *(A ford.)*

[30] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 13. fej. 1. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 162. o. *(A ford.)*

[31] Ramana Maharsi (1879–1950): sokan a 20. század legnagyobb hindú szentjének tartják. Tizenhét évesen, minden előkészület és *guru* vezetése nélkül mély megtapasztalást élt át valódi önmagával és az Abszolútummal való azonosságával kapcsolatban. 54 évet élt az Arunácsala szent hegyén, ahol követői végül egy *ásramát* hoztak létre. Ő maga keveset írt, tanításai főként kérdésekre adott válaszaiból állnak. A kérdéseket hajlíthatatlanul az önkutatásra irányította. Sziddhésvaránanda *szvámí* több alkalommal is felkereste. *(William Buchanan, a mű angol fordítójának megjegyzése)*

2. Bár az elmélkedés untatja, semmi kedve sincs képzelőtehetségét és érzését más, akár belső, akár külső dolgokra irányítani; a képzelet nem szűnt meg működni, de nincs benne többé vágy szándékosan e dolgokra irányulni.

3. Szerzőnk azt mondja, az utolsó tünet a legbiztosabb. *„A lélek jól érzi magát, mikor így egyedül van; szeretettel figyel Istenre, anélkül, hogy valami meghatározott dologra gondolna"*. Ebben az állapotban a tehetségek (értelem, emlékezet, akarat) inaktívak; a lélek élvezi a belső békét, Isten *„általános ismeretét vagy szeretettel teljes látomását"*, amiről már beszéltünk.[32]

Miután együttesen megállapítja e három tünetet, a lélek meglehetős biztonsággal elhagyhatja a diszkurzív elmélkedést és beléphet a szemlélődésbe. Keresztes Szent János azonban ragaszkodik ahhoz, hogy óvatosnak kell lenni s nem szabad összetéveszteni a hanyagságot és az összeszedettség hiányát az első jellel. A léleknek fel kell ismernie magában a második jelet, azt tapasztalván, hogy semmi mással nem vágyik foglalkozni Istenen kívül. De még ez sem elegendő: birtokba kell vegye a vágy, hogy egyedül Istennel legyen. S ha a léleknek nincs hajlandósága elmélkedni és nem tapasztal vonzalmat semmi iránt, *„ennek a forrása melankólia is lehetne, vagy más valami beteges nedv, amely az agyvelőre, vagy a szívre vetette magát. Az ilyenek ugyanis könnyen okoznak az emberben bizonyos petyhüdtséget és kábultságot, úgy, hogy semmire sem képes gondolni s nincs is kedve hozzá, hogy valamivel foglalkoztassa az eszét, hanem szívesen marad abban a kellemes tunyaságban"*. Ha e három jel félreérthetetlenül és egyidejűleg jelen van a lélekben, a lélek felfedezi, hogy az előkészítő gyakorlatok az elmélkedésben csupán *„a szellemi élet héját"* alkották.

„Idézzük fel Keresztes Szent János szavait, melyben a látást és a hitet azonosítja: ez a látás, melynek nincs kapcsolata a hétköznapi látással, a hit lényegének intellektus feletti felfogásából áll; teljesen független az intellektus működésétől."

E ponton kezdődik a szellemi élet különösen nehéz szakasza. A szellemi élet iránt elkötelezett ember szilárdan kitart az Istenre irányuló szeretetteljes figyelemben, s megőrzi elméje békéjét akkor is, ha nem tud elmélkedni; akár úgy is tűnhet számára, hogy nem tesz semmit. A tanítvány élete e pillanatban az erős feszültség hosszú időszakába lép. A képekkel és alakokkal társuló diszkurzív elmélkedés többé nem vonzza, de még nem érte el a kegyelmi szemlélődést. Pusztán ama általános tudás van a birtokában, melyet már hosszasan vizsgáltunk.

A törekvő védve van a természeti és természetfeletti veszélyektől ama fegyelemnek köszönhetően, mellyel a hit (az Egyház, a *guru*) felvértezte. A veszélyek egyike, mellyel a *szádhaka*[33] ezen az úton járva találkozik, figyelmeztet a *jóga*, s amely előrehaladását is fékezheti, kétségtelenül az a vonzalom, melyet a természetfeletti tapasztalatok gyakorolnak az értelmére. Hány emberrel találkoztunk már, Indiában vagy Európában, akik úgy vélték, hogy igen előrehaladott állapotot értek el, mivel látomásaik vannak! Keresztes Szent János szerint azonban ezek értéke csupán ennyi:

„S mikor ezen természetes gyakorlat már magasabbakra képesíti őket, akkor Isten ád

[32] Kivonatolva: *A Kármelhegy útja* II. könyv, 13. fej. 2–4. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 162–163. o. *(A ford.)*

[33] Szellemi gyakorló, megvalósító. *(A szerk.)*

> nekik egynéhány természetfölötti látomást, amelyeket itt képzeletieknek nevezünk, hogy megvilágosítsa és szellemiebbekké tegye őket. Ezen látomásokkal egyidőben – mint már mondottuk – nagyot halad a szellem is, amennyiben úgy ezen, mint az előbbi behatások következtében lassankint okosodik és kialakul."[34]

A lelkivezető segítsége itt rendkívül fontos. Vitathatatlanul meg kell állapítania és ki kell jelölnie, hogy a lélek tapasztalatai közül melyeket helyes elfogadni és melyeket kell visszautasítani. Keresztes Szent János e témával kapcsolatos magyarázatát azzal kezdi, hogy áttekinti, milyen nehézségekkel néz szembe a lelkivezető a tanítvánnyal való viszonyában. Először is azt mondja,

> „tudom, hogy nem könnyű megértetni, mily titokzatos folyamat következtében lesz a tanítvány lelke hasonlóvá az ő lelkiatyja lelkéhez. (…) Nem lehet az egyik dolgot a másik nélkül megérteni. (…) Ha a lelkiatya szereti ezeket a kinyilatkoztatásokat; ha nagy súlyt helyez rájuk és szíve mélyéből örül nekik: akkor, anélkül, hogy ez szándéka volna – ha csak gyónója nincs előbbre a tökéletességben, mint ő maga – szükségképen annak lelkébe is át fogja önteni ezt a gondolkozást és nagyrabecsülést. (…) Ha pedig a gyónóban is van ilyesféle hajlandóság, akkor át fog háramolni őreá is az ilyesféléknek nagyrabecsülése".[35]

Ha a gyóntatóban nincs meg a szükséges elővigyázatosság, hogy tanítványát elfordítsa e látomásoktól, tárgyal vele a jelekről, melyek alapján a jó és a rossz látomások megkülönböztethetőek, azt kockáztatja, hogy mindenféle veszélyeknek és gondoknak teszi ki a lelket. Sőt, mi több, némely lelkivezetők, ha észlelik, hogy olyan lelkekkel van dolguk, akik képesek Istennel kommunikálni, megkérik őket, tárjanak fel bizonyos titkokat; s e jó lelkek megteszik, abban a hiszemben, hogy szabad ezen az úton valamit megtudni. S ha Isten netán meghallgatja kérésüket, magabiztossá válnak és azt képzelik, Isten örül ennek – ami nem igaz. Ahhoz tartják magukat és aszerint cselekszenek, amit kinyilatkoztatásban kaptak, s egészen hozzászoknak az Istennel való effajta bizalmaskodáshoz. Ha azonban esetleg a tények nem felelnek meg a kinyilatkoztatásnak, nagyot néznek s azt kérdezik, vajon e kinyilatkoztatások Istentől valók-e, hiszen szerintük annak úgy kellett volna megtörténnie, ahogy ők elképzelték. *„Ez pedig nagy tévedés, mert Istennek szavai és kinyilatkoztatásai nagyon sokszor nem úgy következnek be, amint azokat az emberek értik"*. Keresztes Szent János arra a következtetésre jut, hogy Isten nem szívesen veszi ezt és olykor ki is mutatja haragját:

„E sötétség a hit homályát szimbolizálja, melyet az istenség magára ölt, amikor a lélekkel kommunikál. Isten és a hit sötétségként és homályosságként jelennek meg értelmünk számára."

> „Éppen ezért a tiszta, egyszerű, óvatos és alázatos lélek épp oly gondosan és határozottan vesse el magától a kinyilatkoztatásokat és a látomásokat, mint a legveszedelmesebb kísértéseket, mert nemcsak nem szükséges ilyenekre törekedni, hanem egyenesen el is kell őket kerülni, ha az ember a szerető egyesülés felé tart."[36]

[34] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 17. fej. 4. szakasz. *(A szvámi hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 187. o. *(A ford.)*

[35] Magyarul: *Keresztes Szent János művei I*. Id. kiad. 194–195. o. *(A ford.)*

Az alábbi sorokat olvasva úgy vélhetnők, mintha Sankara szavainak visszhangját hallanánk. Keresztes Szent János azt mondja:

> „Ha valami természetfeletti kinyilatkoztatásban volna részünk – már akár kértük, akár nem –, csakis azt szabad abból elfogadnunk, ami az ésszel és az evangéliummal nem ellenkezik. S akkor is azért fogadjuk el, mert okos dolog, nem pedig, mert kinyilatkoztatás. Ez utóbbi szempont egészen mellőzendő."[37]

Keresztes Szent János megfontoltsága tökéletes összhangban áll azokkal az útmutatásokkal, amelyeket Srí Rámakrisna közvetlen tanítványaitól kaptunk. Srí Sáradá Dévi azt javasolta szellemi gyermekeinek, hogy a fejüket tartsák hűvösen, emésztőrendszerüket pedig jó kondícióban. Ha az agy felforrósodik, könnyen hallucinációk áldozatává lesz. Keresztes Szent János úgy tartja, még ha a látomások autentikus természetfeletti forrásból származnak is, jobb, ha elvetjük őket és nem tulajdonítunk nekik jelentőséget. Az evangéliumi hit megerősítése helyett a látomások eltávolítják az elmét a hit lényegétől, az ugyanis meghalad minden kifejezési eszközt. Egy szellemi rend szerzetesei lemondanak családjukról, javaikról és világi érvényesülésükről egyetlen cél érdekében: hogy megvalósítsák Istent. Ha szellemi gyakorlatok ürügyével látomásoknak vagy természetfeletti hangoknak stb. rendelik alá magukat, igen kevés kivételtől eltekintve megnyitják az utat a skizofrénia vagy a paranoia előtt. Ezért mondja a Szentanya, Sáradá Dévi némi iróniával, hogy pontosan azok, akik jó ügynek szentelik az életüket (és számuk nagyobb, mint képzelnénk), akiknek elsőleges célja a megszabadulás *(mukti)*, gabalyodnak legszorosabban a *májá* hálójába. Ha a tanítvány megfelelő szellemi vezetőre talál, e veszélyek elkerülik; a szellemi élet azonban gyakran csak kibúvó az élet felelősségei alól, mesterséges kompenzációk és vigasztalások utáni kutatás, amely szánalmas patológiai szenvedésekkel ér véget. Keresztes Szent János hevesen küzdött az efféle olcsó spirituális dicsőség ellen. A szent egész tanítása teljes mértékben arra irányul, amit a zen *„elengedésnek"*[38] nevez. A bennünk felébredő természetfeletti erők hatalmas karmokként csak fokozzák az ego szorítását, ahelyett, hogy távozásra kényszerítenék.

Ford. Umenhoffer István

„Ha figyelmesen olvastuk Keresztes Szent János művét, érteni fogjuk, hogy a »hit« szóban a jelentés roppant gazdagsága összpontosul, mely egyidejűleg képes a szívünk s az elménk kielégítésére. Keresztes Szent János értelmezése szerint a hit a legmagasabb tudás megfelelője."

[36] [Az előző oldalhoz] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 27. fej. 6. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I.* Id. kiad. 260. o. *(A ford.)*

[37] *A Kármelhegy útja* II. könyv, 21. fej. 4. szakasz. *(A szvámí hivatkozása)* – Magyarul: *Keresztes Szent János művei I.* Id. kiad. 215. o. *(A ford.)*

[38] Az „elengedést" tárgyalja Hubert Benoit *La doctrine suprême selon la pensée Zen* [I. kötet: Montrouge (Seine), 1951, Le Cercle du Livre *(a szerk.)*] című könyvének 21. fejezete. *(A szvámí jegyzete)*